

В.П. Сасіна, О.Д. Русанова. Способи перекладу російських фразеологізмів у російсько-англійському фразеологічному словнику Д.І. Квеселевича

УДК 81.253

В.П. Сасіна,

кандидат філологічних наук, доцент;

О.Д. Русанова,

асистент

(Житомирський державний університет)

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ РОСІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У РОСІЙСЬКО-АНГЛІЙСЬКОМУ ФРАЗЕОЛОГІЧНОМУ СЛОВНИКУ Д.І. КВЕСЕЛЕВИЧА

У статті репрезентовано способи перекладу російських фразеологічних одиниць у словнику Д.І. Квеселевича.

Фахівцям з перекладу відомі проблеми, що пов'язані з фразеологічними одиницями. У вступі до свого англо-російського фразеологічного словника 1984 року видання відомий перекладач з англійської О.В. Кунін підкреслював, що англійська фразеологія надзвичайно багата і різноманітна за формою та семантикою і становить значні труднощі як для тих, хто вивчає англійську мову, так і для перекладачів [1:7]. Російсько-англійський фразеологічний словник Д.І. Квеселевича [2] значною мірою забезпечує подолання подібних труднощів, у ньому репрезентовано різні способи перекладу російських фразеологізмів англійською мовою як в ізольованому вигляді, так і в ілюстративних прикладах з творів російських авторів.

Англійська частина словника містить:

- а) тлумачення російських фразеологізмів (якщо це необхідно);
- б) можливі варіанти перекладу фразеологічної одиниці;
- в) переклад російських літературних цитат.

Автор словника використовує різноманітні способи перекладу фразеологізмів. По-перше, це моноеквівалентні переклади як повні, так і часткові. Такі переклади найбільш адекватні, коли фразеологічні одиниці є словосполученнями. Наприклад:

делать авансы – make advances;
заключительный аккорд – final chord;
метать бисер перед свиньями – cast pearls before swine;
баловень судьбы – child (darling, nurseling) of fortune (fate);
кисейная барышня – pamby - pamby miss;

По-друге, це вибрані фразеологічні еквіваленти. Наприклад:

ни аза в глаза (не знать, не смыслить) – not to Know a, thing not to Know from B, not to Know a B from a bull's foot, (from a battledore, from a broomstick).
бабушка еще надвое сказала – It remains to be seen, we shall see, what we shall see, there is many a slip between the cup and the lip, between the cup and the lip a morsel may slip, two can play at that game.

Такий спосіб перекладу є найбільш адекватним у випадках, коли фразеологічна одиниця містить пасивну лексику (архаїзми, історизми, тощо), а також певну лінгвокраїнознавчу інформацію.

По-третє, це добір еквівалента фразеологізму, що є адекватним як за змістовним, так і за образним лексичним наповненням. Наприклад:

прийти в голову – come to one's head;
совать нос в чужие дела – poke one's nose into smb's affairs;
проглотить (горькую) пилюлю – swallow a bitter pill;

Різновидом цього способу є переклад за допомогою словесних еквівалентів, наприклад: передавать анафему кого, что – anathematize smb., smth.

У даному прикладі до дієслівного словосполучення підібраний еквівалент дієслова з таким самим керуванням. Наприклад: Барашек в бумажке – bribe, palm – oil. У цьому прикладі переклад – це еквівалент до усього фразеологізму. У разі зворотного перекладу з англійської мови російською мовою дану фразеологічну одиницю можна подати як "подмазать", тобто "дати хабаря".

По-четверте, автор словника використовує описовий переклад, а саме передачу змісту російського фразеологізму вільним англійським словосполученням. Такому способу надається перевага, якщо в англійській мові немає відповідного еквівалента.

У переважній більшості словникових статей подано цитати з художніх творів російської літератури, що містять зазначений у статті фразеологізм. Наприклад:

Ходить (пойти) по миру;

... из благородных, он будто бы был и в военной службе служил, но все свое промотал и в карты проиграл и ходит по миру...

/Н.С. Лесков, Очарованный странник, гл. II/

Ты остаешься, дочка, хозяйкой. Сестрам и брату не на кого, кроме тебя, надеяться. Даже трудно будет: тогда

be (become) a pauper, beg one's bread, live by begging;

People said he was of noble origin, that he had served in the army, gambled away all his property and became a pauper ...

You're to be head of household Nastya. Your sisters and brother had no one but you now. If the burden becomes

в приют, а пока силы есть – не дай пойти по миру...

/В. Песков, Шаги по росе/

more than you can bear put them in an orphanage, but don't let them beg their bread so long as there's a mile of strength left in you. /Ir. Bu Margaret Wetlin/

Сесть, засеть в бест. Устар. I. Отказываться идти в бой в ожидании жалованья. Refuse to fight unless one is paid.

Засеть где-либо надолго, безнадежно и т.п. Sit firm, stay in, Cf. Stay until the last dog is hung.

П'ятий спосіб перекладу російських фразеологічних одиниць англійською мовою – це добір аналогу. Він використовується тоді, коли англійський фразеологізм відповідає російському фразеологізму за змістом, але відрізняється від нього не тільки лексичним наповненням, а подекуди й структурою, як зазначив Д.І. Квеселевич, зразком. О.В. Кунін говорить про такі випадки як про повні або часткові відмінності в образній основі [1:10]. Наприклад:

Выносить сор из избы

В комнату вошла соседка.

Василий с облегчением вздохнул ...

Все приняли мирный вид:

В семье был неписанный нерушимый закон – сора из избы не выносить

/Г. Николаева, Жатва/

... главному инженеру важно было сейчас добить вопрос о ремонте.

Как говорится, ближняя соломка лучше дальнего сенца

/Д. Гранин, Искатели, Т.8/

Wash the dirty linen in public, carry (tell) tales out of school, foul one's own nest.

A woman from next door came in

Vasili felt relieved.

Everything wore air of peace.

It was an unwritten and inviolable law in the family never to wash the dirty linen in public./FLPH/

... the chief engineer was concerned at the moment with settling the repair question.

A bird in the hand is worth two in the bush. /Jr. By Robert Daglish/

Шостий спосіб – це використання антонімії, як засобу перекладу фразеологічних одиниць. У такому випадку негативне значення може передаватися за допомогою стверджувальної конструкції і навпаки.

Наприклад: не падать духом – keep up heart; keep one's pecker up; carry (keep) a stiff upper lip, etc. Сьомий спосіб – це калькування. Наприклад: дело не медведь, в лес не убежит (не уйдет) – business is no bear, to run away to the forest.

... она оборачивается и говорит:

– Ну, князь, я все сделала, как вы хотели: скажите же теперь, что у вас за дело такое ко мне?

А он отвечает:

– Ну, что там дело!.. дело не медведь, в лес не убежит, а ты просто подойди ка сюда ко мне: сядем рядом, да поговорим ладом, по-старому, по-бывалому.

/Н.С. Лесков, Очарованный странник, гл. 16/.

Однажды он (Петр) сказал: - это неправильно.

"Дело - не медведь в лес не уйдет".

Дело и есть медведь, уходит ему незачем, оно облепило и держит.

Дело человеку – барин.

... she turned round and said:

"Well, Prince, I have done all you wished, now, what is your business with me? "

And he: "Oh, let business alone ... It's not a bear and won't run away into the forest; come closer, sit here with me and have a friendly talk – in the old way." /Jr. by A.O. Puschhoff/.

One day, he said: "It's all wrong, that saying – business is no bear to run away to the forest. Business is a bear, and why should it run away? It's got hold of us tight. Lord and master, that's what business is to a man." /Jr. by Helen Altschuler/.

Різновидом до цього способу є калькування з поміткою Lit. У цьому випадку словник містить наступні пояснення, воно актуальне особливо тоді, коли фразеологічна одиниця тісно пов'язана з макроконтекстом. Наприклад: печь как блины, (что) разг. – do (make, turn) smth., like hot pan i.e. very quickly and in quantities.

- На нашей спине, вишь, какая махина, Богдан? Заводище! Самолеты надо печь, как блины, сразу на десятки сковородках.

"You know what a big job we've got on our hands, Bogdan. We've got to turn our planes like hot pancakes on a dozen frying-pans at the same time.

Восьмий спосіб перекладу, що використовується у словнику, – це комбінований переклад. Цей спосіб застосовується дуже часто. Він дає можливість більш точної та різноманітної реалізації у контексті при розкритті значення російської фразеологічної одиниці. Наприклад:

базарная баба, груб.-прост. – quarrel some, clamorous person; quarreler, brawler, squabler.

Cf. An apple wife, a fish wife.

браниться, кричать и т.п. (как базарная баба – argue like an apple – wife (fish - wife).

Cf. Talk Biiiingsgate. чи:

под башмаком кого, чьим, у кого (быть, находится и т.п.) – be under smb's thumb, be in one's pocket, be in the hollow of one's hand.

быть под башмаком у жены, невесты – be henpecked, be tied (pinned) to one's wife's apron strings be petty-coat – ridden, be under petty-coat government.

держать под башмаком мужа, жениха – keep one's husband (bride-groom) under one's thumb; wear the breeches.

попадать под башмак кого, чей, к кому – let under smb's thumb.

Дев'ятий спосіб перекладу – це використання оказіональних, ситуативних елементів (контекстуальні заміни за термінологією Я.Й. Рецкера [3:69]). О.В. Кунін називає їх оберненими перекладами. Це відповідно аказіональні еквіваленти, що використовуються для перекладу фразеологічної одиниці тільки у даному контексті. Цілком зрозуміло, що такий спосіб використовується лише у перекладах цитат, а не у самій фразеологічній одиниці. Наприклад:

открыл Америку – you've discovered America! iron.Lit.

Cf. Every barber knows that the ark rested on Mt. Ararat! Queen Anne is dead! The Dutch have taken Holland!

– А чего там! Я так считаю: деньги для того и зарабатывают, чтобы тратить. Ведь правда, мама Вера?

– Открыла Америку! – фыркнула Анфиса
/Д. Бедный, Девчата/

So what? ... The way I see it, money is earned to be spent.
It's true isn't it, Mummy Vera?

"Hear, hear", came from Anfissa.

Якщо переклад літературної цитати виправлений автором словника, він відзначається знаком ●, якщо ж дана літературна цитата спеціально перекладена авторами для словника, переклад помічається двома знаками ●●.

Репрезентовані способи перекладу не вичерпують усього арсеналу перекладів, що використовував у своїй лексикографічній праці професор Д.І. Квеселевич. До перекладу фразеологічної одиниці він ставився індивідуально, а при потребі знаходив, так би мовити, ексклюзивні підходи, що заслуговує на окремі дослідження і висвітлення в окремій статті, адже до оцінювання ефективності того чи іншого способу відтворення семантико-стилістичної функції фразеології оригіналу треба завжди підходити, враховуючи і літературознавчі, і мовознавчі аспекти [4:121].

Російсько-англійський фразеологічний словник Д.І. Квеселевича – вагомий внесок у розвиток двомовної лексикографії, практики перекладу. Словникові статті та надзвичайно багатий ілюстративний матеріал, класичної та сучасної російської літератури є зразком досконалості перекладу, вони вчать кращому розумінню не тільки російських текстів, але й "загадкованої російської душі", вони створюють умови для кращого розуміння між мовцями, мовами і, врешті, культурами, а самого професора Дмитра Івановича Квеселевича з упевненістю можна назвати культурним мостом між народами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кунін А.В. Англо-русский фразеологический словарь. Изд. 4-е, перераб. и доп. – М.: Русский язык. 1984. – С. 942.
2. Квеселевич Д.И. Русско-английский фразеологический словарь. – М.: Русский язык, 1998. – С. 705.
3. Комиссаров В.Н., Рецкер Я.И., Тархов В.И. Пособие по переводу с английского языка на русский. Ч.1. Лексико-фразеологические основы перевода. – М., 1960. – С. 173.
4. Зорівчак Р.П. Принципи підходу до фразеологічної одиниці в перекладознавчих дослідженнях // Теорія і практика перекладу. Респ. Міжвідомчий науковий збірник. – К., 1979. – Вип. 1

Матеріал надійшов до редакції 1.04.2004 р.

Сасіна В.П., Русанова О.Д. Способы перевода русских фразеологизмов в русско-английском фразеологическом словаре Д.И. Квеселевича.

В статье представлены способы перевода русских фразеологических единиц.

Sasina V.P. Rusanova O.D. Ways of Translation Russian phraseological units in the Russian-English phraseological Dictionary by D.I. Kveselevich.

The article presents the ways of translation in the Russian-English Dictionary by D.I. Kveselevich.